
SAMERNAS SKOGSUTNYTTJANDE

i nordligaste Skandinavien

---- Skotlapparna ----

En Essäuppgift i Skogshistoria
Gisela Norberg
Kurs 91/95

Inledning

Samerna, eller lapparna som jag föredrar att kalla dem, anses ofta som den ursprungliga befolkningen i norra Sverige. Till att börja med var denna ursprungsbefolkning ett jägarfolk som följde med de vilda renarna på deras vandringar för att jaga dem och förse sig med kött att äta, om det var lappar eller någon annan typ av jägarbefolkning det rörde sig om kan man dock inte avgöra. Under århundradena efter Kr.f. eller något senare började man med att tämja renar och ägna sig åt renskötsel i liten skala i övre Norrlands inland. Detta fenomen lär ha ett östligt ursprung och det var främst lappar som ägnade sig åt detta. En av orsakerna till renskötselns uppkomst var behovet av transportdjur vid de långa flyttningarna mellan kust, fjäll och skogsland. Renhjordarna var inte speciellt stora och man ägnade sig även åt att mjölka dem. Först på 1700-talet börjar en renskötsel i större skala. I detta arbete vill jag försöka beskriva vilken inverkan detta folk och deras sätt att leva hade på skogarna och hur och i vilken omfattning de utnyttjade dessa.

Skottlapparna

Skottlapparna, som det främst skall handla om här, är grekisk-katolska med ryskt ursprung och hör hemma i Petsamo-området. De ägnar sig främst åt renskötsel men även fiske är en viktig del av deras försörjning. Sommartid söker de sig till det fiskrika havet där de byger både båtar och hus. Under vintern bor de i vinterbyar i norra Petsamo-området, vid Kola-halvön. Skolt betyder för övrigt skalle och syftar antagligen på att de inte var speciellt renliga av sig och därför ofta led av en slags skabb i håret som medförde att en hel del av dem var skalliga. Ordet Petsamo däremot har i sitt ursprung betydelsen tall eller fura och syftade antagligen på de ypperliga lav-tall skogar i Petsamo-älvens dalgång som en gång fanns där. På grund av en alltför hård beskattning under århundradenas lopp har de nästan utrotats och 1926 återstod endast en gles lav-björk skog men med ett ypperligt vinterbete. Denna utrotning av skogen tillskrivs dock inte skottlapparna utan anses orsakas av de bofasta i området och de två klostren som är belägna i området. Förutom renar hade de även får som tamboskap, dessa mjölkades och utfodrades med kok av torkade torsk huvuden och renlav. Ull till kläder var nog antagligen nödvändigt för att överleva i detta område.

Renvallarna

I den tidiga formen av renskötsel var mjölkningen en mycket viktig företeelse, av mjölken gjordes bland annat ost som kunde lagras till vinterföda men även en viss försäljning förekom. Genom boskapens och renarnas tramp och gödsling på boplatserna och mjölkningsvallarna uppstod en form av ängsvallar. Dessa är orsaken till att de första pollenanalytiska indikationerna på fasta visten för renhjordar dyker upp under det första årtusendet e.Kr. Det är främst kulturindikerande pollen i form av gräs och syra (*Rumex*) man hittat.

En del virke lär också ha gått åt till gården och stängsel som använts för att hålla kvar renarna men också för att ge skugga på mjölkningsplatserna. Senare byggdes även någon form av skjul där renar som skulle mjölkas togs in i just för detta ändamål - att ge skugga. Här kan även nämnas en intressant anmärkning om att vid utsyning av timmer under 1800-talet såg kronjägaren eller jägmästaren till att lämna skuggande träd runt lapparnas mjölkningsplatser. Eftersom mjölkningsvallarna oftast låg i anslutning till myrar så kan det kanske ses som en tidig form av naturvårdshänsyn. På mjölkningsplatserna och andra platser där man ville samla

renarna eldades det för att locka till sig och hålla kvar renarna eftersom röken bla höll renbromsen på avstånd. På eldarna lades ofta torv för att ytterligare öka rökutvecklingen.

Brännved

Förutom lavbetet så verkar en av de mest begränsande faktorerna för fasta boplatser vara tillgången på brännved, bristen på brännved uppges ofta som orsaken till varför de var tvugna att flytta sina byar. När lavbetet tog slut och brännveden började tryta flyttades hela vinterbyn. Det rörde sig dock inte om några längre flyttningar eftersom de även flyttade sina stugor och bodar. I litteraturen nämns dessutom hur flyttande lappar släpar med sig torrfuror upp på kalfjället för att tillgodose behovet av brännved. Ett annat exempel som nämns är Sandhavn i Pasvig, där lapparna uppehöll sig med havsfiske under sommartid, 1790 var området omgivet av skog men år 1827 byggdes båtar med virke som lapparna medfört från skogstrakterna. Vad detta innebar är svårt att svara på, om det var lapparna som var orsaken till denna avskogning eller om skogen exploaterats av norrmännen framgår inte. Lokalt rörde det sig kanske om brist på skog eller också rörde det sig om brist på vissa sortiment som var viktiga vid båtbyggande. Vad man även bör tänka på är att skogarna i dessa områden inte är speciellt täta och snabbväxande. Som tidigare nämnts så var dock inte skotlapparna orsaken till att tallskogen i Petsamo-området försvann.

Barktäkt

Vad gäller förekomst av barktäkt så nämns detta i samband med att gränserna mellan de olika siterna (= vinterbyarna) går där de minst uppehöll sig med hänsyn till fiske och barktäkt och därigenom undveks tvister om detta. Barkmjöl eller gryn, "piehc", från tallens kambium inblandades vid kokning i kött eller fiskspad som då bildade en närande soppa som motverkade skjörbjugg, ett viktigt c-vitamin tillskott med tanke på den annars ganska ensidiga kosten som bestod av kött, fisk och vatten. Detta barkmjöl tillreddes så sent som fram till början på 1900-talet. Dessutom nämns något som kallas savmjöl, som antagligen är samma sak, detta tillverkas genom att savlagret flängdes av unga tallar i juli och augusti som därefter lagrades för både människor och får. Bröd har man dock inte bakat.

Virkesdrivning

I slutet på 1800-talet när penninghushållningen gör sitt intågande i detta område samtidigt som en befolkningstillväxt medför att inte renarna räcker till att försörja alla tvingas lapparna söka sig nya inkomstmöjligheter. Fisket lockar fortfarande många men lapparna står sig inte särskilt bra i konkurrensen med norrmännen och deras bättre redskap. En inkomstbringande binäring blev en yrkesmässig utdrivning av virke från Ryssland. Det rörde sig om torrfuror och även björk, de tio första lassen erhöles gratis, därefter betalades fem kopek per torrfura för de stora och tre för de mindre. Detta virke fraktades till Norge där det såldes med förtjänst. En del lappar var även sysselsatta med flottning av timmer och ved som de avyttrade till norrmännen med god vinst. I vilken omfattning dessa virkestransporter förekommer är svårt att säga, men med tanke på den samiska befolkningens storlek kan det inte ha rört sig om några enorma mängder. Inom Petsamo-området fanns år 1926 tre familjer flyttlappar och sju familjer kustlappar, totalt 51 personer. Hur stor den fasta befolkningen är framgår inte liksom i vilken utsträckning de ägnade sig åt dessa virkestransporter.

Slutord

Inga skogar kan nog anses som opåverkade där lapparna har funnits, vid sina ständiga förflyttningar över markerna har de överallt lämnat spår efter sig. Från skogen har de hämtat virke som använts till redskap och vid byggande av förvaringsbodar men även till stängsel och gården. I viss mån har man även byggt stugor främst för vintervistelse. På vintrarna var det i skogen lav-betesmarkerna fanns för deras renar. Under hårda vår-vintrar med mäktig skarsnö tvingades de ibland till att fälla lavbehängda träd när det inte finns tillräckligt med lav som blåst ner. Detta var dock något som man bara tog till i yttersta nödfall. Skogen kan nog för övrigt ses som källan till liv i detta område eftersom det var ur skogen man hämtade brännveden. Eld för att hålla värmen på vintern och rök för att hålla myggen och bromsen borta på somrarna.

Litteraturförteckning

- Aronsson, K-Å. (1991). Forest reindeer herding A.D. 1-1800. *Archaeology and environment 10*. Umeå.
- Baudou, E. (1992). Norrlands forntid - ett historiskt perspektiv. Förlags AB Wiken.
- Pirak, A. (1937). En nomad och hans liv. Stockholm.
- Roung, I. (1944). Något om den lapska skogsrenskötseln i Arvidsjaur socken. *Geographica 15*. Uppsala.
- Roung, I. (1945). Studier i lapsk kultur i Pite lappmark och angränsande områden. *Svenska landsmål och svenskt folkliv 1943-44*: 123-194.
- Tanner, V. (1929). Antropogeografiska studier inom Petsamo-området. I Skotlapparna. *Fennia 49*:4. Helsingfors.
-